

УДК 78.07

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТАНІСЛАВА ПАВЛЮЧЕНКА (до 80-річчя від дня народження)

Ткаченко В.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

Стаття присвячена педагогічній діяльності професора С. Павлюченка – представника Київської диригентсько-хорової школи, майстра українського народного хорового виконавства. Наведено останні дослідження і публікації присвячені диригентові. Розглянуто основні етапи життєвого і творчого шляху. Визначено основні засади концепції С. Павлюченка щодо підготовки фахівців з українського народнопісенного виконавства у вищій школі. Охарактеризовано деякі аспекти методики роботи з хором.

Ключові слова: Станіслав Павлюченко, диригент, народнопісенне виконавство, народний хор, робота з хором.

Постановка проблеми. Станіслав Євстигнійович Павлюченко – народний артист України, професор, диригент-хормейстер, глибокий знавець традицій народного хорового співу, представник Київської диригентсько-хорової школи. Постать цього митця можна віднести до плеяди видатних представників жанру народного хорового мистецтва II пол. XX – поч. XXI століть, таких як А. Авдієвський М. Кречко, Є. Кухарець, М. Куц, А. Пашкевич. І. Сльота та ін. Шанований серед колег С. Павлюченко був менш відомим, та його вплив на розвиток жанру був значним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В 2012 році вийшли друком два біобібліографічні покажчики. Перший приурочений 75-річчю від дня народження С. Павлюченка. В ньому зібрано біографічні дані, раніше опубліковані інтерв'ю та спогади сучасників, серед яких вирізняється стаття професора І.Я. Павленка який аналізує діяльність митця у різних аспектах творчості [1, с. 17]. Другий покажчик «Об'єднані любов'ю до української пісні» присвячений 40-річчю кафедри фольклору та народнопісенного виконавства Київського національного університету культури і мистецтв, яку впродовж 26-ти років очолював С. Павлюченко.

Завдяки роботі по упорядкуванню вищезазначених видань нам відомо, що перші згадки про С. Павлюченка, мали місце у газетах і журналах 70-х – 80-х років XX ст. Його біографічні дані вперше розміщено в енциклопедичному та біографічному довідниках «Митці України» (1992) та «Мистецтво України» (1997). В бібліотечних фондах значиться ряд упорядкованих ним збірок: «Стоїм на страже» (1978), «Боевой запеваля» (1979–1982, 1985), «Музичні вечори обробки українських народних пісень» (1981), «Поет народний хор: для хора різних составов с сопровождением баяна и без сопровождения» (1981). Та ще стаття «Скупа сльоза» у збірці спогадів про Е.П. Верьовку-Скрипчинську.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження життєвого і творчого шляху С. Павлюченка лише частково відображають багатогранність його особистості. Аналіз публікацій присвячених С. Павлюченку виявляє, що поза увагою залишаються питання творчого методу, його внесок у розвиток жанру українського народного хорового співу як через

творчу роботу з хоровими колективами, так і через підготовку відповідних мистецьких кадрів.

Мета статті. Доповнити біографічні дані, висвітлити основні засади концепції С. Павлюченка щодо підготовки кадрів у сфері народнопісенного виконавства у вищій школі та охарактеризувати деякі аспекти його методики роботи з навчальним хором колективом.

Виклад основного матеріалу. С. Павлюченко народився 18 серпня 1937 року в м. Рославль Смоленської області. Батько Євстигній Тимофійович був робітником-залізничником, а мати Прасковія Василівна – домогосподаркою. В 1943 році родина переїжджає до щойно звільненого від окупації Києва [5, с. 3]. З ініціативи матері С. Павлюченко навчається в музичній школі, спочатку грає на акордеоні, згодом опановує фортепіано. С. Павлюченко легко підбирав популярні мелодії, у шкільні роки грав на вечорах танців, за що мав прізвисько Блантер.

Після закінчення школи С. Павлюченко вступає до Київської консерваторії на вечірнє відділення, та навчання переривається у зв'язку із призовом до армії. Під час трирічної строкової служби у авіаційному полку в м. Ніжині він грає на трубі, керує художньою самодіяльністю в клубі гарнізону. Після демобілізації поновлюється на перший курс консерваторії, вимушено але вдало поєднує навчання з роботою. Починаючи із 1959 р. працює вчителем співів у середній школі. С. Павлюченко мав природний хист до вчителювання, легко знаходив спільну мову з дітьми. Прикладом може слугувати твір учня-розбишаки, який до тієї пори нехтував виконанням будь-яких домашніх завдань. Ось як він розкрив тему «Мій улюблений урок»: «Якось ми з хлопцями грали у футбол. Повз нас ішов наш учитель співів. Він сказав, що залюбки пограв би з нами у футбол, але поспішає. От який у нас хороший вчитель співів, от який у нас хороший урок співів». (Пряма мова умовна, оскільки відтворена з розповіді С. Павлюченка – авт.).

В цей же період С. Павлюченко працює в Залізничному та Київському Палацах піонерів та школярів як акомпаніатор та керівник гуртків [4, с. 76]. Вперше претендуючи на посаду акомпаніатора молодий музикант отримав відмову у працевлаштуванні, оскільки не достатньо добре грав з аркуша. Ця невдача спонукала його більше уваги приділити грі на інструменті і за рік його прийняли на роботу.

Коло музичних інтересів молодого музиканта доволі широке. Він займається джазом, стає одним з організаторів та художнім керівником і диригентом студентського естрадного оркестру Київського інституту інженерів цивільної авіації [4, с. 76]. Навчаючись на хормейстера С. Павлюченко цікавиться і особливостями оркестру і з власної ініціативи відвідує репетиції Державного симфонічного оркестру в Київській філармонії, яким на той час керував видатний диригент Н. Рахлін.

Жанр народного хорового виконавства з'явився в житті Маестро, за його власним твердженням, майже випадково, та він був обраний народною піснею і довіку залишився вірним їй. Це сталося у 1962 році за безпосередньої участі людини, яку він цінував і згадував з глибокою повагою і любов'ю до останніх днів свого життя. Унікальна особистість, професор Київської державної консерваторії Е.П. Скрипчинська поєднувала в собі інтелігентність, порядність, ерудованість, вимогливість, доброту і незламну силу духу, була взірцем жіночності і шляхетності. Уважна до всіх своїх студентів Елеонора Павлівна спостерігала за творчими пошуками і досягненнями С. Павлюченка. Саме вона, на його думку, запропонувала Г.Г. Верьовці запросити його, студента, на посаду завуча новоствореної при Державному українському народному хорі Учбової студії по підготовці акторських кадрів [4, с. 77]. Окрім організації навчального процесу, діяльності для С. Павлюченка нової, він викладає учням Студії музично-теоретичні та хорові дисципліни [1, с. 6].

Після закінчення консерваторії в 1966–1971 рр. С. Павлюченко працює в Державному українському народному хорі ім. Г. Верьовки, на посадах педагога-репетитора з вокалу, диригента оркестру, диригента-хормейстера, здобуває досвід постановки вокально-хореографічних композицій та роботи в студії звукозапису. В 1971 році в рамках літературно-художнього альманаху «Сонячні кларнети» з оркестром Державного українського народного хору провів телевізійні концерти-лекції про українські народні інструменти (вип. 8) та «Народні пісенні скарби» (вип. 10). Різнобічна діяльність С. Павлюченка в Державному українському народному хорі ім. Г. Верьовки сприяла опануванню особливостей народнопісенного мистецтва, формуванню і становленню широкого спектра професійного мислення та власного виконавського стилю.

В 1971–1993 рр. С. Павлюченко засновник Ансамблю пісні і танцю Червонопрапорного Західного прикордонного округу, його художній керівник та головний диригент.

В 1972 році в Київському державному інституті культури (далі КДІК; із 1999 р. Київський національний університет культури і мистецтв, далі КНУКіМ) створено кафедру народного хорового співу. У своїх спогадах про організацію кафедри В. Суржа (співорганізатор кафедри – авт.) зазначає, що підготовку керівників самодіяльних народних хорів в той період вже здійснювали в Московському інституті культури і в Саратовській консерваторії. В Україні ж подібна кафедра у вищому навчальному закладі виникла вперше. Організація пройшла успішно і доволі

легко, оскільки інститут загалом ще формувався. В 1972 році з числа студентів вже діючої кафедри хорового диригування було відібрано приблизно п'ятнадцять дівчат, які володіли народною манерою співу (дехто з них були випускницями Студії при хорі ім. Г.Г. Верьовки), і близько десяти хлопців, охочих долучитися до роботи з народними хоровими колективами.

Формуючи педагогічний склад кафедри її засновник А. Гуменюк поступово запрошує на кафедру кількох учнів Г. Верьовки та Е. Скрипчинської, зокрема В. Суржу, Л. Пасеченку а трохи згодом, в 1974 році, і С. Павлюченка. Останній, таким чином, поновлює свою педагогічну діяльність, припинену в 1971 році в зв'язку з організацією Ансамблю. Спочатку С. Павлюченко працює з курсовими хорами заочників, з жіночим хором, згодом В. Суржа передає своєму молодшому та запов'язаному колезі мішаний хор студентів стаціонару, а у 1984 році – кафедру.

Впродовж дев'ятнадцяти років С. Павлюченко суміщає роботу художнього керівника професійного хорового колективу та педагогічну діяльність у КДІК. З 1993 року його увага цілком зосереджується на педагогічній роботі, а свій творчий потенціал він реалізує в українському народному хорі КДІК.

В 1979 році С. Павлюченко отримав вчене звання доцента, а у 1990 році – професора. За роки роботи у ВНЗ обіймав керівні посади завідувача кафедри (1984–2010), декана музичного факультету (2000–2007), Першого проректора (1993–1994), тож чудово орієнтувався у всіх складових організації і забезпечення навчального процесу. Завдяки розробленим С. Павлюченком навчальним планам, впровадженню цілих циклів навчальних дисциплін, Київський державний інститут культури пройшов ліцензування та отримав право здійснювати навчання за спеціальністю «Музичне мистецтво». За безпосередньої участі С. Павлюченка було відкрито спеціалізації «Народний спів», «Музичний фольклор», «Народні інструменти (бандура)», «Фортепіано», «Академічний спів».

Як завідувач кафедри С. Павлюченко гуртував навколо себе компетентних фахівців, теоретиків і практиків. Як зазначає І. Павленко на кафедрі очолюваній С. Павлюченком був сформований своєрідний методичний центр комплексної підготовки фахівців з українського народнопісенного виконавства та музично фольклористики, якому на сьогодні немає аналогів в Україні [3, с. 6]. Розроблена і впроваджена С. Павлюченком в навчальний процес концепція фахової підготовки диригентів народних хорів, виконавців народних пісень діє і сьогодні. Окрім диригентсько-хорових вона включає в себе й інші цикли дисциплін, що готують майбутніх спеціалістів до роботи в такому складному синкретичному жанрі як народний хор.

Дисципліни фольклорно-етнографічного спрямування, такі як «Музичний фольклор», «Транскрипція народної музики», «Народне багатоголосся», «Аналіз народно-музичного твору», «Стильові особливості народного мелосу», «Фольклористика» а також «Етнографія», «Етнохореологія», «Діалектологія» забезпечують формування у студентів розуміння фольклору як

самобутньої і самодостатньої культури. Розробниками навчальних програм даного циклу стали провідні етномузикологи та етнографи сьогодення, які в різний час викладали на кафедрі, серед них А. Іваницький, Є. Єфремов, А. Карпун, О. Шевчук, Г. Коропніченко, Р. Гусак, М. Скаженник, О. Поріцька [3, с. 6].

Фольклорно-етнографічні дисципліни С. Павлюченко вважав обов'язковим компонентом у підготовці музиканта народнопісенного жанру, а набутий комплекс знань і вмінь щодо запису, аналізу народної музики – тією базою, що дозволяє опрацьовувати і практично застосовувати народнопісенну спадщину в творчій роботі, зберігати сутність народної пісні в пошуках нових виконавських форм. На цьому етапі підготовки майбутній фахівець вивчає дисципліну “Основи обробки народної музики” або “Хорове аранжування”.

Знання різновидів, технічних характеристик, тембральних та акустичних якостей інструментів, видів і складів оркестрів, виконавських особливостей оркестрових груп, їх співвідношення і специфіки звучання та, зрештою, вміння інструментувати твори для заданого складу оркестру – все це професор вважав запорукою професійного підходу до роботи з акомпанементом. З цих міркувань до навчальних планів були введені навчальні курси з “Інструментознавства” та “Інструментування”.

С. Павлюченко всіляко прагнув застосовувати у навчальному процесі новітні технічні засоби, сприяти опануванню студентами різноманітних комп'ютерних музичних технологій, на зразок редакторів нотного набору, обробки звуку та ін. Професор із задоволенням збирав аудіо та відео записи класичної, джазової, народної музики у виконанні провідних музикантів, за першої ліпшої нагоди організував їх перегляд або прослуховування.

Тонкощів професійної майстерності від Станіслава Євстигнійовича міг навчитися кожен студент, який вмів дивитись і бачити, слухати й чути. Професор наголошував, що у вищій школі, студентів не вчать – студенти вчаться. Самоосвітою С. Павлюченко займався упродовж усього свого життя, і радив не вірити вчителю, які стверджують, що все знають. Постійний пошук, жага пізнання нового були потребою душі майстра.

В репетиційному процесі С. Павлюченко безумовно працював над різними компонентами хорової звучності – строем, ансамблем, дикцією, штрихами та ін. Великої уваги надавав розспівуванню як засобу формування вокально-хорових умінь. Загалом же він продовжував принципи школи хорового мистецтва започаткованої П. Демущим, який вважав за необхідне співтворчість диригента з учасниками хору. Для С. Павлюченка важливим був емоційний відгук, натхнення, яке додає легкості у виконанні будь-якої роботи. Поєднання вокальної технології та емоцій. Емоцій диригента, співаків та публіки: “Доки ви будете працювати на публіку, нічого не вийде, доки ви будете працювати на себе – тим більше. А от коли ви змушуєте працювати разом з собою публіку, то це вже успіх”, – говорив він [7, с. 11]. С. Павлюченко ніколи не ставив перед собою завдання теоретизувати власну методику роботи з

хором. Якось на запитання проф. А. Іваницького чому б не написати навчальний посібник чи підручник на дану тематику С. Павлюченко жартома відповів, що методи він часом використовує антипедагогічні, то ж і писати про них не варто.

С. Павлюченко відчував природу співацьких голосів, однаково легко працював із співаками з народною та академічною манерою звукоутворення. Працюючи в хоровому класі одразу з півсотнею студентів мав індивідуальний підхід, до більш талановитих і здібних був вимогливішим ніж до менш обдарованих.

Пояснення щодо якостей звуку який він уявляв і вимагав від хору в кожному окремому творі були прості й доступні. Переконалівість запропонованих інтерпретацій підкоряла логічністю і закономірністю розвитку, простотою взаємозв'язку засобів виразності і спонукала до високохудожнього виконання. Вміння диригента доброзичливо, артистично, влучно, перебільшено і несподівано спародіювати хорові або індивідуальні вокальні вади викликало в хорі інколи справжній регіт, але разом з тим і головне – розуміння недоліків які слід усунути. Він міг однаково легко кепкувати з хору і з себе, міг бути суворим і міг блазнювати, міг розповідати про страшні речі і про кумедні – всі ці настрої чергувалися з непередбачуваною періодичністю, та сприяли налаштуванню колективу на плідну роботу. С. Павлюченко проводив паралелі між образами літературного тексту і реальними подіями сьогодення, змальовував яскраві й виразні психологічні образи. Викликав у співаків емоції і сам їх переживав – сміявся, коли говорив про почуття радості, добра, захоплення і ледве стримувані сльози, змальовуючи драматичні, трагічні події.

С. Павлюченко задавав чуттєво-емоційний тон і хор настроювався на камертон особливої конструкції – внутрішній камертон диригента. “Як співає диригент, так співає хор”, – неодноразово зауважував Станіслав Євстигнійович. В процесі репетиційної роботи виникало взаєморозуміння між диригентом та виконавцями, характеристики звуку якого керівник прагнув у той чи інший момент артисти вловлювали в його виразних диригентських жестах, виразі обличчя, погляді. С. Павлюченко вважав що художні образи, зміст, драматургія кожного твору найдосконаліше розкриваються через тембри. Він диригував тембрами і навчав цьому студентів: “Покажіть хору яким звуком співати і хор заспіває по руці. Хор гнучкий інструмент щодо тембру і може змінювати звук на ходу”.

Особливої уваги надавав С. Павлюченко формуванню навчально-концертного репертуару. Твори добирав прискіпливо, проникнення до мінливої і тендітної сутності народної пісні, розуміння ідеї авторських творів було знаковим у прийнятті їх до репертуару. Тонкий творчий смак та вроджена музична інтуїція були для нього тими терезами, на яких він зважував художню цінність кожного твору. Коли диригент відчував певну розбалансованість між літературною і музичною складовими, або ж прагнув поставити твір засобами свого колективу, то вдавався до переаранжувань і виконавських редакцій. В 2011 році частина сформованого С. Павлюченком навчально-концертного репертуару була опублікована у трьохтомнику

“Співає український народний хор Київського національного університету культури і мистецтв”. Але й до того творений С. Павлюченком репертуар впродовж багатьох років розповсюджувався на теренах України випускниками, які від’їжджаючи на місця везли з собою, разом із набутими знаннями, і хорові партитури.

Для забезпечення практичної підготовки студентів завідувач кафедри організував виступи в яких хором диригували студенти. Ця практика діє і нині. Сценічні майданчики були різноманітні: гуртожитки університету, дитячі школи мистецтв, училища культури, Будинки культури, обласні філармонії та ін. Строки на підготовку до виступу в якості диригента бували різними – від кількох днів до хвилини. Знаючи рівень підготовки, особисті психоемоційні якості своїх вихованців професор об’єктивно оцінював швидкість з якою той чи інший студент здатен підготуватись до диригування хором. Часом в концерті, поки лунали оплески, він ледь помітно вказував на котрогось зі студентів і говорив: “Диригуєш наступний твір”. Це були випробування на професійну витривалість, своєрідні щеплення, які загартовують молодого виконавця, готують до еventуальних несприятливих обставин. Щоразу після концертного виступу в хоровому класі С. Павлюченко просив студентів висловити свої враження і думки. У відповідь він сподівався почути детальний аналіз, аргументовану критику тощо. Вислухавши думки хористів художній керівник зрештою сам докладно аналізував концерт.

Висновки. Професор Павлюченко С. Є. працював з дитячими та юнацькими, з аматорськими,

професійними та експериментальним (навчально-концертним) колективами, зробив значний внесок у вдосконалення системи якісної підготовки фахівців з українського народнопісенного виконавства та музичної фольклористики в системі вищої освіти. Його концепція підготовки фахівців народнопісенного жанру поєднала в собі класичну музичну освіту і здобутки фольклорно-етнографічних дисциплін, навчання та концертно-виконавську практику. Свідченням ефективності такої професійної підготовки є вагомий творчий здобуток випускників кафедри [2, с. 32-38].

Диригент С. Павлюченко віртуозно володів інструментом під назвою хор, тонко відчувуючи його виконавські можливості. Плинність кадрів у навчальному хорі не була приводом для зменшення вимог до музично-естетичних критеріїв, робота організувалась і оцінювалась за тими ж принципами, що й у професійних колективах. Атмосфера в хоровому класі сприяла розкриттю і творчій реалізації кожного студента, а щира участь С. Павлюченка у житті молоді, справедливість, вимогливість і батьківська турбота викликали повагу і довіру. До останніх днів життя він прагнув допомагати молоді у професійному становленні та й просто життю. Тож коли у грудні 2010 року Маєстро відійшов у інший світ, аби попрощатися з ним, до Києва приїздили випускники з різних куточків України.

Своє життя Станіслав Євстигнійович пройшов з добром до людей і він залишається серед нас, допоки ми його пам’ятаємо. Світла пам’ять, Вам, Маєстро!

Список літератури:

1. Павлюченко П.Г. Павлюченко Станіслав Євстигнійович : біобібліогр. покажч. до 75-річчя від дня народження / уклад. П. Г. Павлюченко, О. О. Скаченко, В. В. Ткаченко ; М-во культури України, КНУКіМ, Бібліотека. – Вінниця : Нова Книга, 2012. – 88 с. : іл., портр.
2. Скаченко О.О. Об’єднані любов’ю до української пісні : біобібліогр. покажч. (присвячено 40-річчю кафедри фольклору та народнопісенного виконавства КНУКіМ) / гол. ред. М. М. Поплавський ; наук. ред. А. І. Іванецький ; уклад.: О. О. Скаченко, В. В. Ткаченко ; М-во культури України, КНУКіМ. – К., 2012. – 210 с.
3. Павленко І.Я. Станіслав Павлюченко // Співає Український народний хор Київського нац. ун-ту культури і мистецтв : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – Вінниця, 2011. – Вип. 1. – С. 6–8.
4. Павлюченко С.Є. Скупа Сльоза // Верьовка-Скрипчинська Е. Музикант. Педагог. Людина : спогади / упоряд. В. Горбатюк. – К. : Видавець Вадим Карпенко, 2004. – С. 75–79.
5. Снігир Т. І. Станіслав Павлюченко // Співає Український народний хор Київського нац. ун-ту культури і мистецтв : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – Вінниця, 2011. – Вип. 1. – С. 3–5.

Ткаченко В.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СТАНИСЛАВА ПАВЛЮЧЕНКО

Аннотация

Статья посвящена педагогической деятельности профессора С. Павлюченко – представителя Киевской дирижерско-хоровой школы, мастера украинского народного хорового исполнительства. Приведены последние исследования и публикации посвящены дирижеру. Рассмотрены основные этапы его жизненного и творческого пути. Определены основные принципы концепции С. Павлюченко по подготовке специалистов народного хорового исполнительства в высшей школе. Охарактеризовано некоторые аспекты методики работы с хором.

Ключевые слова: Станіслав Павлюченко, дирижёр, народно-песенное исполнительство, народный хор, работа с хором.

Tkachenko V.V.

Kyiv National University of Culture and Arts

TEACHING ACTIVITY STANISLAV PAVLYUCHENKO

Summary

The article is devoted to teaching activities of Professor S. Pavlyuchenko – a representative of the Kiev school choral conductor, master of Ukrainian folk choral performance. An recent studies and publications devoted to the conductor. The main stages of life and career. The basic principles of the concept S. Pavlyuchenko on training specialists in Ukrainian folk-song performance. Characterized some aspects of methods of working with the choir.

Keywords: Stanislav Pavlyuchenko, conductor, folk-song performance, folk choir, work with the choir.